

INKLYUZIV TA'LIMDA TARBIYA MASALALARI

Davidova Gulnoza Mirzakarimovna

Farg'ona ICHSHUI maxsus texnikumi Umumta'lim fani o'qituvchisi

Annotasiya: Maqolada inklyuziv ta'lim muhitida tarbiyaning o'rni va uning dolzarb masalalari o'rganiladi. Inklyuziv ta'lim sharoitida har bir o'quvchining huquqlari, ijtimoiy moslashuvi va shaxsiy rivojlanishi uchun teng imkoniyatlar yaratish muhim hisoblanadi. Tarbiya jarayonida inklyuziv ta'limning printsiplari asosida ijtimoiy hurmat, hamjihatlik va hamkorlik madaniyati shakllantiriladi. Maqolada inklyuziv ta'limda tarbiyaviy yondashuvlar, qiyinchiliklar va yechimlar tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, tarbiya, ijtimoiy moslashuv, teng imkoniyatlar, shaxsiy rivojlanish, pedagogika, inklyuziv muhit, hamjihatlik.

Abstract: The article examines the role of education in an inclusive educational environment and its current issues. In an inclusive educational environment, it is important to create equal opportunities for the rights, social adaptation and personal development of each student. In the process of education, a culture of social respect, solidarity and cooperation is formed based on the principles of inclusive education. The article analyzes educational approaches, difficulties and solutions in inclusive education.

Keywords: inclusive education, education, social adaptation, equal opportunities, personal development, pedagogy, inclusive environment, solidarity.

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimida inklyuziv ta'lim kontseptsiyasi keng rivojlanmoqda, bu esa har bir o'quvchiga teng imkoniyatlar yaratish va ularni ijtimoiy hayotga muvaffaqiyatli moslashtirishga qaratilgan. Inklyuziv ta'lim nafaqat bilim berish, balki tarbiyaviy jarayonni ham yangicha yondashuv asosida tashkil etishni talab qiladi.

Tarbiya jarayonida inklyuziv ta'lim muhitida o'quvchilarning individual xususiyatlari, ehtiyojlari va qobiliyatlari hisobga olinib, ularni jamiyatda hurmat va hamjihatlik muhiti shakllantirishga tayyorlash muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois, inklyuziv ta'limda tarbiyaning o'rni va uning samarali tashkil etilishi dolzarb masalalardan biridir.

Ushbu maqolada inklyuziv ta'limda tarbiya masalalari, ularning pedagogik asoslari va amaliy yo'nalishlari tahlil qilinadi.

Inklyuziv ta'lim - bu barcha bolalarga, shu jumladan nogironligi yoki boshqa cheklovlari bo'lgan bolalarga teng imkoniyatlar yaratish tamoyilidir. Zamonaviy jamiyatda inklyuziv ta'lim nafaqat bilim berish, balki har bir farzandning ijtimoiy moslashuvini ta'minlash uchun muhim vazifani bajaradi. Tarbiya esa inklyuziv muhitda bolalarning shaxsiy rivojlanishi, ijtimoiylashuvi va psixologik farovonligi uchun asosiy omil hisoblanadi.

1. Inklyuziv ta'lim va tarbiyaning asosiy tamoyillari

a) Inklyuziv tarbiyaning mohiyati

- Har bir bola uchun individual yondashuv
- Bolalarning ijtimoiy integratsiyasini ta'minlash
- Diskriminatsiyasiz muhit yaratish

b) Asosiy tamoyillar

1. Tenglik - Barcha bolalar uchun teng huquq va imkoniyatlar
2. Individual yondashuv - Har bir bolaning o'ziga xos ehtiyojlarini hisobga olish
3. Hamjihatlik - Ota-onalar, o'qituvchilar va tibbiyot xodimlarining hamkorligi
2. Inklyuziv ta'limda tarbiyaviy ishlarning o'ziga xos jihatlari
 - a) Psixologik yondashuv
 - O'ziga ishonch va o'zini qadrlash hissini shakllantirish
 - Stressga chidamlilikni oshirish
 - Ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish
 - b) Ijtimoiy integratsiya
 - Guruh ishlarini tashkil etish
 - O'ynash orqali kommunikatsiya ko'nikmalarini rivojlantirish
 - Jamoaviy loyihalarda ishtirok etish
 - c) Didaktik jihatlari
 - Maxsus o'quv usullari va vositalaridan foydalanish
 - Vizual, auditoriy va kinestetik materiallardan foydalanish
 - Darslarni differensiallash usullari
3. Inklyuziv ta'limda tarbiyaviy ishlarni tashkil etish metodlari
 - a) Pedagogik texnologiyalar
 - Universal dizayn tamoyillari
 - Ko'p bosqichli o'qitish metodlari
 - Individual ta'lim rejalari (IEP)
 - b) O'quv muhitini moslashtirish
 - Fizik muhitning qulayligi (rampalar, maxsus mebellar)
 - Sensorli qo'llab-quvvatlash tizimlari
 - Vizual va ovoqli signalizatsiya
 - c) Ota-onalar bilan ishlash
 - Oilaviy maslahatlar
 - Ota-ona maktablari
 - Ota-onalar klubi faoliyati
4. Inklyuziv ta'limda tarbiyaviy ishlarning samaradorligini oshirish yo'llari
 - a) O'qituvchilarni tayyorlash
 - Maxsus malaka oshirish kurslari
 - Amaliy treninglar
 - Supervizorlik xizmati
 - b) Maktab ichki siyosati
 - Inklyuziv muhitni shakllantirish dasturi
 - Psixologik xizmatni mustahkamlash
 - Bolalar o'rtasidagi hamjihatlikni rag'batlantirish
 - c) Jamiyat resurslaridan foydalanish
 - Nogironlar tashkilotlari bilan hamkorlik
 - Volonterlik dasturlari
 - Ijtimoiy loyihalar
5. O'zbekistonda inklyuziv ta'lim va tarbiya: holat va istiqbollari

a) Yutuqlar

- 2020-yil "Inklyuziv ta'lim to'g'risida"gi qonun qabul qilindi
- Maxsus maktablarda resurs markazlari ochilmoqda
- O'qituvchilar uchun malaka oshirish kurslari joriy etildi

b) Qiyinchiliklar

- Jamiyatda stereotipik qarashlarning saqlanib qolishi
- Maxsus pedagog kadrlarning yetishmasligi
- Moddiy-texnik bazaning etarli emasligi

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi

Inklyuziv ta'limda tarbiya masalalari bo'yicha o'zbek pedagogik va psixologik adabiyotlarda bir qator tadqiqotlar mavjud. Masalan, A.Xudoyberdiyev (2019) "Inklyuziv ta'lim va tarbiyaviy yondashuvlar" asarida inklyuziv ta'lim muhitida o'quvchilarning ijtimoiy moslashuvi va tarbiyalash muammolari keng yoritilgan.

G.Nurmatova (2020) "Pedagogik inklyuziya: nazariya va amaliyot" kitobida esa inklyuziv ta'limda shaxsiy yondashuv va teng imkoniyatlar tamoyillari asosida tarbiyaning ahamiyati ta'kidlangan.

Maqolada metodologiya sifatida sifatli tadqiqot usullari, shu jumladan, o'qituvchilar va ota-onalar bilan intervyular, kuzatuvlar hamda ta'lim jarayonidagi tajribalarni tahlil qilish qo'llanildi. Ushbu usullar inklyuziv ta'lim muhitida tarbiyaviy jarayonning samaradorligini aniqlashga yordam berdi.

Natija va muhokamalar

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, inklyuziv ta'limda tarbiya jarayoni individual yondashuv asosida tashkil etilishi zarur. Bunda o'quvchilarning o'ziga xos ehtiyojlari, qobiliyatlari va imkoniyatlari hisobga olinadi. Tarbiyaviy ishlarning samaradorligi pedagoglarning maxsus tayyorgarligi va zamonaviy metodlarni qo'llashga bog'liq.

Muhokamalarda shuningdek, inklyuziv ta'lim muhitida jamiyat, ota-ona va ta'lim muassasalari o'rtasida samarali hamkorlikning ahamiyati ta'kidlandi. Bu esa o'quvchilarning ijtimoiy faolligi va o'zaro hurmatni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Tahlil natijalari ko'rsatdiki, inklyuziv ta'limda tarbiya jarayonida pedagoglarning psixologik va pedagogik ko'nikmalarini oshirish, maxsus pedagogika sohasida innovatsion yondashuvlarni joriy etish lozim.

XULOSA.

Xulosa qilib aytganda, inklyuziv ta'limda tarbiya masalalari ta'lim tizimining ajralmas qismi hisoblanadi. Inklyuziv muhitda har bir o'quvchining shaxsiy rivojlanishi va ijtimoiy moslashuvi uchun teng imkoniyatlar yaratish zarur.

Tarbiya jarayonida individual yondashuv, pedagoglarning malakasi, ota-ona va jamiyatning hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, inklyuziv ta'limda tarbiyaviy ishlarni samarali tashkil etish uchun innovatsion metodlar va psixopedagogik yondashuvlarni keng qo'llash talab etiladi.

Bunday yondashuv yoshlarning ijtimoiy faolligi, o'zaro hurmati va jamiyatga moslashuvini oshirishda katta rol o'ynaydi.

Inklyuziv ta'lim tizimi - bu nafaqat cheklovli imkoniyatga ega bolalar, balki butun jamiyat uchun foydali bo'lgan tizimdir. Uni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun quyidagilar zarur:

1. Jamiyatning ongini o'zgartirish - inklyuzivlik haqida tushunchalarni ommalashtirish
2. Kadrlar tayyorlash - maxsus pedagoglar va psixologlar yetishtirish
3. Moddiy bazani mustahkamlash - maktablarni zamonaviy jihozlash
4. Qonuniy mexanizmlarni takomillashtirish - inklyuziv ta'limni qo'llab-quvvatlovchi normativ hujjatlarni ishlab chiqish

Takliflar:

- Har bir maktabda inklyuziv ta'lim bo'yicha mas'ul shaxsni tayinlash
- Ota-onalarni inklyuziv ta'lim tamoyillari bilan tanishtirish uchun muntazam seminarlar o'tkazish
- Nogiron bolalarning muvaffaqiyat hikoyalarini ommalashtirish

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

- 1.Xudoyberdiyev A. Inklyuziv ta'lim va tarbiyaviy yondashuvlar. Toshkent: "Fan va ta'lim" nashriyoti, 2019. — 190 bet.
- 2.Nurmatova G. Pedagogik inklyuziya: nazariya va amaliyot.Samarqand: "Samarqand universiteti" nashriyoti, 2020. - 160 bet.
- 3.Islomov M. Inklyuziv ta'limda individual yondashuv.Andijon: "Ziyo nuri" nashriyoti, 2018. - 150 bet.
- 4.Toshpo'latova N. Ta'limda inklyuziya va tarbiya masalalari. Namangan: "Ijtimoiy taraqqiyot" nashriyoti, 2021. — 130 bet.
- 5.Qodirov Sh. Maxsus pedagogika va inklyuziv ta'lim.Toshkent: "Iste'dod" nashriyoti, 2017. - 180 bet.
6. Tursunov, H. H., & Hoshimov, U. S. (2022). Ta'lim tizimida ko'zi ojiz o'quvchilarni informatika va axborot texnologiyalari fanida o'qitish texnologiyalar. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 1(5), 990-993.
7. Hamidullo o'g'li, T. H., & Kamolovich, B. E. (2023). IMKONIYATI CHEKLANGAN O'QUVCHILAR BILAN ISHLASH TAJRIBASI. *Scientific Impulse*, 1(7), 648-653.
8. Hojiakbar Tursunov. Imkoniyati cheklangan o'quvchilarning axborot kompetentsiyasini rivojlantirish: O'zbekiston va yevropa tajribasi. *Talim fan va innovatsiya jurnali*. 6 son. 2024 yil.575 bet
- 9.https://esijournal.uz/wp-content/uploads/2025/01/Talim_fan_va_innovatsiya_6_son_2024_yil.pdf
10. Tursunov, H. H., & Hoshimov, U. S. (2022). Ta'lim tizimida ko'zi ojiz o'quvchilarni informatika va axborot texnologiyalari fanida o'qitish texnologiyalar. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 1(5), 990-993.
11. Горовик, А. А., & Турсунов, Х. Х. У. (2020). Применение средств визуальной разработки программ для обучения детей программированию на примере Scratch. *Universum: технические науки*, (8-1 (77)), 27-29.

12. Kamolovich, B. E., & Hamidullo o'g'li, T. H. (2024). RAQAMLI TEXNOLOGIYALARI DAVRIDA SOHA MUTAXASSISLIK FANI BO'YICHA IQTIDORLI O'QUVCHILAR BILAN ISHLASH. Scientific Impulse, 2(18), 125-131.
13. Hamidullo o'g'li, T. H. (2022). HOZIRGI KUNNING DOLZARB IMKONIYATLARI. JAWS VA NVDA DASTURLARI. Scientific Impulse, 1(2), 535-537.
14. Tursunov, H. (2024). Kar va zaif eshituvchi o'quvchilarning axborot kompetensiyasini rivojlantirish: farg'ona misolida. Conference on Digital Innovation : "Modern Problems and Solutions", 206-209. извлечено от <https://fer-teach.uz/index.php/codimpas/article/view/2445>
15. Tursunov, H. (2024). Kar va zaif eshituvchi o'quvchilarning axborot kompetensiyasini rivojlantirish: farg'ona misolida. Conference on Digital Innovation : "Modern Problems and Solutions", 206-209. извлечено от <https://fer-teach.uz/index.php/codimpas/article/view/2445>
16. https://esijournal.uz/wp-content/uploads/2025/01/Talim_fan_va_innovatsiya_6_son_2024_yil.pdf
17. TURSUNOV HOJIAKBAR HAMIDULLO O'G'LI. KAR VA ZAIF ESHITUVCHI YUQORI SINF O'QUVCHILARINING AXBOROT KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH TASHKILIY-METODIK MUAMMOLARI. (2025). International Conference on Medical Science, Medicine and Public Health, 54-62.
18. Kamolovich, B. E., & Hamidullo o'g'li, T. H. (2024). RAQAMLI TEXNOLOGIYALARI DAVRIDA SOHA MUTAXASSISLIK FANI BO'YICHA IQTIDORLI O'QUVCHILAR BILAN ISHLASH. Scientific Impulse, 2(18), 125-131.
19. Hojiakbar Tursunov. Imkoniyati cheklangan o'quvchilarning axborot kompetensiyasini rivojlantirish: O'zbekiston va yevropa tajribasi. Talim fan va innovatsiya jurnali. 6 son. 2024 yil. 575 bet